

Савчин І. М.,
Львівська комерційна академія

ТЕЛЕСКОПІЯ ЯК ОДИН ІЗ СЛОВОТВОРЧИХ ЗАСОБІВ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено телескопії як новітньому способу словотвору в англійській мові, що являється одним із важливих засобів мовної економії, у зв'язку з розвитком різних сфер діяльності суспільства. Дослідження та аналіз телескопічних одиниць в англійській мові дало змогу вивчити їх походження та поширення, визначити їх класифікацію, сфери їх вживання та функціонування. Результати досліджень базуються на даних етимологічного словника та матеріалах Британського національного корпусу (BNC).

Ключові слова: телескопія, мовна економія, телескопічні одиниці, словотворча система.

Статья посвящена телескопии как новейшему способу словообразования в английском языке, который является одним из важных средств языковой экономии, в связи с развитием разных сфер деятельности общества. Исследование и анализ телескопических единиц в английском языке дало возможность выучить их происхождение и распространение, определить их классификацию, сферы их употребления и функционирования. Результаты исследований базируются на данных этимологического словаря и материалах Британского национального корпуса (BNC).

Ключевые слова: телескопия, языковая экономия, телескопические единицы, словообразовательная система.

The article deals with blending as newest method of word-formation in English that is to one of important facilities of language economy, in connection with development of different spheres of society's activity. Research and analysis of telescopic units in English gave an opportunity to learn their origin and distribution, define their classification, spheres of their use and functioning. The results of researches are based on data of etymologic dictionary and materials of the British national corpus (BNC).

Keywords: blending, language economy, telescopic units, word-formation system.

Словотворча система кожної мови піддається постійним змінам: в ній виникають нові продуктивні словотворчі способи, за допомогою яких відбувається творення нових слів. Великий вплив на мову мають зміни та відкриття у соціально-економічній, науково-технічній, політичній сферах, оскільки саме таким чином збагачується словниковий склад мови. Науковці вважають, що мови тих країн, які беруть активну участь в різних міжнародних процесах та які мають вагоме місце у світі, а також ті мови, які є міжнародними зазнають найбільших змін у формуванні їхньої словотворчої системи. Нові одиниці мови виникають під дією багатьох чинників, одним з яких вважають тенденцію до економії засобів мовного вираження. Таку тенденцію називають ще “мовною економією” (О. Есперсен), “законом економії мовних зусиль” (А. Мартіне). Суть цієї тенденції в тому, що мовці для досягнення мети спілкування здійснюють відбір найраціональніших мовних засобів. Одним із основних сучасних засобів мовної економії вважають телескопію.

Мета цієї статті – проаналізувати такий словотворчий засіб мовної економії як телескопія в англійській мові та встановити місце телескопії в системі утворення нових слів.

Актуальність теми зумовлена необхідністю дослідження телескопічних одиниць як засобу мовної економії, які збагачують словниковий запас англійської мови.

Матеріалом для дослідження телескопічних одиниць, їх класифікації, функціонування та сфери їх використання слугували слова з Британського національного корпусу (BNC) [15].

Телескопією називають процес, при якому нове слово виникає зі злиття повної основи одного слова зі скороченою основою іншого або ж зі злиття скорочених основ двох слів. Утворене слово (телескопічна одиниця) містить в собі сумарне значення обох своїх складників (*camcord* (1982)* = *camera* + *record* – знімати за допомогою портативної відеокамери), але інколи це сумарне значення може складатися із суми повного лексичного значення першого чи другого складника і граматичного значення іншого або ж містити додаткову інформацію про предмет чи явище (*deskfast* (early 20th century) = *desk* + *breakfast* – сніданок за робочим столом в офісі: *I sat down at work this morning and had a bacon sandwich, some fruit and coffee for deskfast*) [4, с. 46].

Деякі вчені не використовують визначення телескопічних одиниць, замінюючи їх такими поняттями як слова-злитки (Амосова Н.Н.), складноскорочені слова (Кисельова Р.А., Шинський Н.М.), слова-амальгами (Гальперін І.Р.), blend, blendings (Есперсен Є., Кеннеді А., Пайлз Т.), telescoping, telescoped words (Арнольд І.В., Брайант М.М., Берман І.М., Баранцев К.Т., Робертсон С., Соколенко А.П., Шанський Н.М.), contamination (Вентворт Х., Ульман С.), portmanteau words (Заботкина В.И., Керролл Л.). Вперше про телескопічні одиниці у науці згадується у працях Аббота А., Алжео Д., Есперсена О., Паунда Л., Світа Г. Серед вітчизняних науковців, які займаються дослідженням блендів, виділяють Гармаша А.М., Зацного Ю.А., Єнікееву С.М., Жлуктенка Ю.А., Мозгового М.І., а серед зарубіжних вчених – Заботкіну В.І., Єлісееву І.І., Князева Н.А., Gries S.

Перші телескопічні одиниці виникли ще в XV столітті. Основоположником слів-злитків є Льюїс Керролл, який у 1972 році ввів термін portmanteau word та пояснив значення вигаданих ним слів у його творі “Аліса в країні чудес” (“*slithy*’ means *’lith and slimy*’, *’galumph*’ means *’gallop and triumph*”). Варто зазначити, що телескопічні одиниці того часу мали гумористичне, жартівливе та навіть таємниче значення, що показувало суть суспільного життя (*trimpheate* = *triumph* + *triumvirate* – трійка _____

*цифрами в дужках позначено рік появи нової лексики

переможців). Такі слова-злитки не сприймалися як повноцінний спосіб словотвору, а тому не заносилися в

словниковий склад англійської мови і часто зникали з вжитку. На початку ХХ століття телескопізми все частіше почали закріплюватися в словниковому складі англійської літературної мови (**brunch** (1896)* = *breakfast + lunch* – другий сніданок – *an excellent portmanteau word, introduced by Mr. Guy Beringer*; **motel** (1925)* = *motor + hotel* – мотель, а на межі ХХ-ХХІ століть телескопія стала одним із основних способів словотвору (**Eurovision** = *Europe + television* – Євробачення – *The Eurovision song contest is held in Athens in 2006.*). На сучасному етапі, слова-злитки показують значну продуктивність та словотворчу активність, особливо для створення термінів (**teleputer** = *television + computer* – телевізор під'єднаний до комп'ютера – *The Telepute is a full card, taking out an eight-bit expansion slot, is easily installed.*) та розмовних лексичних одиниць (**netizen** (1990)* = *(Inter)net + citizen* – активний користувач Інтернету). У зв'язку з формуванням нових телескопізмів, виникає тенденція, яку багато науковців називають "мовною економією" або "законом економії мовних зусиль", тобто мовець для мети спілкування відбирає найраціональніші мовні засоби [3, с. 47].

Щодо процесу утворення телескопізмів, то розрізняють два послідовних етапи за умови двох вихідних елементів: перший етап – скорочення однієї або двох основ; другий – складання скорочених основ. Багато науковців (І.М. Берман, А.П. Соколенко, Л. Соудеком) класифікують телескопічні одиниці також за структурними типами: повні телескопічні слова, часткові та "гаплогли" або "накладні" телескопізми. Врахувавши всі ці класифікації, Т.Р. Тимошенко запропонувала три групи: повні телескопічні слова, часткові та гаплогли або "накладні". Повні телескопізми можуть утворюватися: ▪ злиттям двох скорочених форм вихідних основ (**apestat** (1950)* = *ape(tite) + (thermo)stat* – область гіпоталамусу мозку, яка відповідає за відчуття апетиту у людини; **infotainment** (1980)* = *info(rmation) + (enter)tainment* – матеріал, призначений і для розваг, і для інформування; **buppie** (1982)* = *b(lack) + (y)uppie* – молодий темношкірий успішний міський житель); ▪ злиттям початку першого компонента одного та початком другого наступного слова (**bacitracin** = *baci(illus subtilis) + Trac(y) + -in* – антибіотик для лікування інфекційних захворювань очей та шкіри; **cockapoo** = *cocker (spaniel) + poo(dle)* – порода собак; **telecon** (1953)* = *tele(type) + con(versation)* – телеконференція); ▪ злиттям початкових частин скорочених основ вихідних слів, а також слова-злитки скороченої частини другого компонента та ініціальної абрєвіації (**benelux** (1947)* = *Belgium + Netherlands + Luxembourg*; **fritalux** (1949)* = *France + Italy + Benelux*; ▪ злиттям початку першого компонента одного слова та середини другого наступного слова (**confab** (1924)* = *confer + confabulation* – дружня розмова; ▪ злиттям закінчення першого компонента з закінченням другого (**phonematic** (1930)* = *telephone + automatic* – автоматичний телефонний апарат).

Часткові телескопічні слова поділяються на ті, які утворюються: ▪ сполученням цілковитого першого компонента із закінченням другого: (**cheeseburger** (1938)* = *cheese + (ham)burger* – канапка з сиром: *I had a cheeseburger and chocolate milkshake.*; **beefcake** (1952)* = *beef + (cheese)cake*; **grayout** = *gray + (black)out* – сіра пелена перед очима через надмірні навантаження; **middlebrow** (1957)* = *middle + (high/low)-brow* – людина з середнім рівнем інтелекту; фільм чи книга, яка не потребує роздумів: *Readers of highbrow papers were less likely to allege bias in their own paper than readers of middlebrow or lowbrow papers.*; ▪ сполученням початку першого компонента з цілковитим другим (**alcometer** (1985)* = *alco(hol) + meter*: *The Alcometer reading was negligible, so we let him go with a warning*; **build-down** = *build(-up) + down* – демонтувати; зниження).

Третьою групою телескопізмів є слова – гаплогли, які характеризуються накладенням звуків одного компонента на інший (**boatel** (1950)* = *boat + (h)otel* – береговий готель зі зручностями для швартування суден; **dramedy** (early 20th cent.)* = *drama + (co)medy* – драматичний фільм або програма з комічними елементами; **rockumentary** (1970)* = *rock + (do)kumentary* – документальний фільм про рок-музику і музикантів: *If we're doing a rockumentary about the whole got to cover for whole, whole scene.*; **reaganomics** (1981)* = *Reagan + (eco)nomics* – реїганоміка: *The core policies of Reaganomics were to free the incomes of the rich through fiscal munificence...*; **netiquette** (1993)* = *net + etiquette* – етикет в мережі Інтернет).

Розглядаючи телескопію, варто виділити її роль у формуванні нових словотворчих елементів: **-nomics** – словотворчий елемент, який розпочав своє існування після утворення телескопізму **nixonomics** = *Nixon + economics*, а згодом були створені інші телескопізми (**clintonomics**: *It was Mr Florio, elected in 1989, who floated himself as a trial balloon for Clintonomics*; **reaganomics**: *Sewage treatment is expensive, and federal grants that in the 1970s helped to build the nation's treatment networks are drying up, the victims of Reaganomics*; **cybernomics**; **mediconomics**); **docu-** – словотворчий елемент, який уперше з'явився у телескопізмі **docudrama** (1961)* = *documentary + drama* – документальний фільм або вистава: *Television docudrama set itself up as the tidier and balancer of history*, згодом утворились інші телескопічні слова (**docuhistory**, **documusical**, **docuopera**, основною особливістю яких є їхнє узагальнене значення – 'засновані на документальних фактах') [6, с. 190].

За допомогою "афіксалізації" компонентів телескопізмів було створено інші словотворчі елементи: **agri-** (**agribusiness** (1955)* – сільське господарство на комерційній основі: *The sale is part of Unilever's withdrawal from many of its agribusiness operations.*; **cyber-** (**cyberclinic**, **cybermedia**); **e-** (**e-business** (1997)* – електронний бізнес; **e-cash** – електронні гроші); **Euro-** (**eurodeposit**; **euromarket** – Європейське економічне співтовариство: *When the given rate was below rates in the Euromarket, then funds would flow to the Euromarket.*; **-(a)holic** (**coffeaholic** – людина, яка дуже любить каву; **politicaholic** – людина, яка надзвичайно зацікавлена політикою; **workaholic** – людина, яка багато працює); **-(a)thon** (**bikeathon** – тривале катання на велосипеді; **Dancethon** – довгий і стомливий танець); **-erati** (**culturati** (1980)* – інтелектуальна еліта: *A diagram of the art world, according to Wolfe, would be made up, in addition to the artists, of "about 750 culturati in Rome, 500 in Milan, 1,750 in Paris, 1,250 in London ...)*; **-gate** (**irangate** (1987)* – політичний скандал, пов'язаний з таємним продажем США зброї Ірану: *Offler interprets Irangate as, ultimately, a conflict between the presidency and Congress ...)*; **debategate**); **-tele** (**teleshopping** – замовлення покупок по телефону: *A mail-order catalogue stored on the disc could be used in "teleshopping"*; **telecommuter** – той, хто працює вдома); **-phobia** (**cyberphobia**; **telephobia** – з узагальненим значенням занепокоєння перед сучасною технікою) [5, с. 398].

За допомогою явища телескопії утворилось досить багато іменників (*folksonomy* (early 21st century)* = *folks* + *taxonomy* – система класифікації та організації онлайн-контенту на різні категорії; *movieoke* (early 21st century)* = *movie* + *karaoke* – форма розваги у сучасних клубах, фільм з елементами караоке; *прикметників* (*adorkable* = *adorable* + *dork* – чудовий, чарівний (з відтінком екстравагантності): ... *while he stirs with a plastic stick, the 20-year-old chats – in his halting, adorkable way – about his new fi lm, Nick and Norah’s Infi nite Playlist, a light-hearted, indie version of a John Hughes coming-of-age fi lm.* (The Globe and Mail, Oct. 4, 2008); *beautiful* (early 21st century)* = *beautiful* + *perfect*; *blandiose* = *bland* + *grandiose*, *squoval* (1992)* = *square* + *oval*: *Squoval nails are the trend*); *прислівників* (*absotively* = *absolutely* + *positively* – рішуче); *дієслів* (*to recomember* = *recollect* + *remember* – нагадати, щоб запам’ятати; *to scurry* (early 19th century)* = *scatter* + *hurry* – швидка хода маленькими кроками). Шляхом телескопії створюються фразеологічні зрощення (*mantastic* = *mainly* + *fantastic* – по-простому фантастичний; *mandals* = *man* + *sandals* – чоловічі сандалі, які носяться по шкарпетках; *man-bling*; *manwash*; *snot* = *it’s not butter* – маргарин; *doofer* = *it will do for that* – сигарету, яку залишають, щоб докурити згодом; *Good-bye* = *Good day* + *God buy* (save) you or God be with ye) [7, с. 220; 9, с. 49].

У зв’язку з швидким розвитком та вдосконаленням життя сучасного суспільства, мова також піддається значним змінам. Суспільство намагається зробити свою мову більш лаконічною, стислішою та емоційно забарвленою у різних сферах своєї діяльності, використовуючи при цьому різні засоби мовної економії. На сьогоднішній день саме телескопізм являється одним із найактуальніших та вдалих засобів “стиснення” мови. Телескопізми є популярними словотворчими одиницями не лише в формуванні сленгових слів, а й у таких сферах як *засобах масової інформації* (*simulcast(ing)* (1940)* = *simultaneous* + *broadcasting* – одночасна трансляція по радіо та телебаченні: *There are clear signs that the BBC will not be allowed to go on simulcasting*; *machinima* (early 21st century)* = *machine* + *cinema* – практика або технологія виробництва анімаційних фільмів через маніпуляції графіки відеоігри; *nouse* (21st century)* = *nose* + *mouse* – нова форма комп’ютерної миші); *рекламі* (*edutainment* (1980)* = *education* + *entertainment* – комп’ютерні ігри або телевізійні програми, які мають освітні та розважальні функції; *infotainment* (1980)* = *information* + *entertainment* – радіо- або телепрограма, призначена для отримання інформації та розваги: *Many here have sniffed that the seamless mix of promo-clips, adverts and infotainment is intellectually and, ultimately, morally numbing.*; *науці* (*anacronym* (1980)* = *anachronism* + *acronym*: *URL is becoming an anacronym as no one can remember what the letters stand for*; *фракція* (*faction* = *fact* + *fiction* – фракція; *мистецтві, літературі та сфері розваг* (*dancercise* = *dance* + *exercise* – танцювальна аеробіка: ... *first, tune into reality with Lola Stechkin, bringing you The Pre-Breakfast Bulletin from the comfort of her dancercise studio ...*; *sitcom* = *situation* + *comedy* – комедія положень; *космонавтиці та авіації* (*avionics* = *aviation* + *electronics* – авіаційна радіоелектроніка: *Provided all avionics engineers are meticulous in checking the origin and the proper paperwork relating to any radios.*; *медичній сфері* (*affluenza* = *affluence* + *influenza* – афлюенца, депресивний стан молодих людей; *adtevac process* = *adsorption* + *vacuum* – особливий спосіб виготовлення сироваток для внутрішніх вливань; *globesity* = *global* + *obesity* – глобальне ожиріння; *diffability* = *different* + *disability* – фізичні вади, які змушують особу розвивати інші здібності). Особливо кількість телескопізмів зростає в галузі використання комп’ютерів та Інтернету (*bit* (1945)* = *binary* + *digit* – біт; *emoticon* (1980)* = *emotion* + *icon* – використання схематичного зображення людського обличчя для передачі емоцій в електронних текстах; *freeware* (1980)* = *free* + *software* – комп’ютерне програмне забезпечення, яке розповсюджується безкоштовно: *the majority of “pd “ programs, however, are actually freeware.*; *Internet* (1970)* = *inter* + *network* – глобальна комп’ютерна мережа (інтернет); *modem* (1958)* = *modulator* + *demodulator* – модем, модулятор-демодулятор: *the equipment consists of, perhaps, four word processors, a modem, a laser printer able to produce artwork-quality output, a fax and a photocopier.*; *pixel* (1965)* = *picture* + *element* – піксель, найменший елемент зображення; *sysop* = *system* + *operator* – системний оператор; *Weblish* = *web* + *English* – комп’ютерна мова, з використанням англійської мови та її граматичних та лексичних особливостей), а також у *побуті* (*carjack* (1990)* = *car* + *hijack* – крадіжка автомобіля з використанням зброї: *Carjack killers held THREE men have admitted the carjack execution of two pals who were stripped and shot in the head.*; *globesity* (21st century)* = *global* + *obesity* – світова проблема ожиріння; *jeggings* (21st century)* = *jeans* + *leggings* – еластичні штани фасону джинсів для жінок; *smog* (early 20th century)* = *smoke* + *fog* – смог: *In the fifties, doctors treated a number of people for the effects of smog in places like London and Birmingham.*). Досить значну роль відіграють телескопізми у виникненні власних назв: *торгівельних марок* (*Adidas* = скорочення імені *Adi Dassler*, засновника компанії по випуску спортивного одягу та взуття: *He wears the obligatory half-a-ton of metal round his neck and backwards baseball cap, and the album sleeve even includes the credit Footwear by Adidas – which gives a good idea of the priorities involved here.*; *Microsoft* (1975)* = *microcomputer* + *software* – велика та популярна компанія програмного забезпечення; *Nicorette* (1989)* = *nicotine* + *cigarette* – відомий бренд жувальної гумки проти паління: *After 12 weeks of using the Nicorette Patch, 41 per cent of smokers gave up compared with only 10 per cent who used a dummy patch.*; *назв свят* (*Chrismukkah* = *Christmas* + *Hanukkah* – відзначення свята, яке поєднує елементи Різдва та Ханука в змішаних сім’ях, де сповідають християнство та іудаїзм); *території країн* (*Calexico* = *California* + *Mexico* – прикордонні території Каліфорнії та Мексики; *Eurabia* = *Europe* + *Arabia* – європейські країни, де живуть вихідці з арабських країн); *назв мов* (*Europanto* = *European* + *esperanto* – загальноєвропейська мова; *Ebonics* = *Ebony* + *phonics* – мова афро-американців) [10, с. 299].

Використовуючи наукову літературу та матеріали Британського Корпусу, можна зробити висновок, що телескопія як явище словотворення займає значне місце у процесі творення неологізмів сучасної англійської мови, являється важливим засобом мовної економії. Продуктивність телескопії як одного з популярних новітніх способів словотворення сучасної англійської мови зростає, а лаконічність та стислість телескопічних слів прискорюють темп мови без шкоди для її логіко- та ефективно-комунікативної функції у різноманітних сферах діяльності суспільства.

Перспективним є й подальше дослідження перекладу телескопічних одиниць як неологічного явища та активного процесу поповнення словникового запасу англійської мови.

Література:

1. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка. – М.-Л. : Высшая школа, 1966. – 295 с.
2. Бортничук Е. Н., Василенко И. В, Пастушенко Л. П. Словообразование в современном английском языке. – К. : Вища школа, 1988. – 261 с.
3. Деякі тенденції у розвитку телескопічних слів сучасної англійської мови / [Омельченко Л. Ф., Максимчук Н. М., Бех П. О., Биркун Л. В]. – К. : НМК ВО, 1992. – 59 с.
4. Єнікєєва С. М. Телескопія як основа утворення нових дериваційних засобів англійської мови // Вісник Запорізького державного університету. Серія : Філологічні науки. – Запоріжжя, 1998. – № 1. – С. 46-48.
5. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови. – Запоріжжя : Запорізький ун-т, 1998. – 429 с.
6. Зацний Ю. А. Шляхи і способи збагачення сучасної розмовної лексики англійської мови / Ю. А. Зацний // Нова філологія. – 2009. – Вип. 34. – Запоріжжя : ЗНУ. – С. 189-195.
7. Зацний Ю. А., Янков А. В. Нова розмовна лексика і фразеологія : Англо-український словник. / Ю. А. Зацний, А. В. Янков. – Вінниця : Нова Книга, 2010. – 224 с.
8. Клименко Л., Мицкан А. Продуктивні моделі творення неологізмів // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. – Івано-Франківськ, 2001 – Вип. 7. – С. 71.
9. Омельченко Л. Ф. Телескопічні слова сучасної англійської мови та їх структурно-семантична характеристика // Збірник Львівського університету. Іноземна філологія. – Л., 2003 – Вип. 15. – С. 49.
10. Алексеев Н. Г. Неологизмы в современном английском языке периода 1939-1945 гг. (На материале газеты "Дейли Уоркер", Лондон) : Дис. канд. филол. наук : 10.02.04. – М., 1954. – 336 с.
11. Тимошенко Т. Р. Телескопия в словообразовательной системе современного английского языка : Дис. канд. филол. наук : 10.02.04. – К., 1975. – 176 с.
12. Longman Dictionary of Contemporary English. New Words / Harlow Essex : Pearson Education Limited, 2001. – P. B24-B86.
13. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. – Oxford : Macmillan Publishers Ltd., 2002. – 1692 p.
14. Widdowson H. G. Linguistics. – Oxford, 2002. – 134 p.
15. <http://corpus.byu.edu/bnc/>
16. <http://oxforddictionaries.com/>
17. <http://dic.academic.ru/>